

MONITORING IZVJEŠTAJ O GOVORU MRŽNJE U BIH

LEJLA GAČANICA

Autori: Lejla Gačanica

Stručnjakinja za metodologiju istraživanja: Snježana Milivojević

Stručnjak za metodologiju istraživanja i urednik: Stefan Janjić

Izdavač:

Media Diversity Institute and Media Diversity Institute Western Balkans

.....

Reporting Diversity Network 2.0 - RDN 2.0 osnovana je s ciljem da učinkovito utječe na medijsko izvještavanje o etničkoj pripadnosti, vjeri i rodu na zapadnom Balkanu.

Partneri projekta su Media Diversity Institute, Albanian Media Institute, Centar za istraživačko novinarstvo BiH, Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore, South East Network for Professionalization of Media, Institute for Communication Studies, Kosovo 2.0, Media Diversity Institute Western Balkans. Realizaciju projekta finansijski podržavaju Evropska unija i Balkanski fond za demokratiju, projekt njemačkog Marshall fonda Sjedinjenih Država i norveško Ministarstvo vanjskih poslova.

.....

Ova publikacija je nastala uz finansijsku podršku Evropske unije i Balkanskog fonda za demokratiju, projekta njemačkog Marshall fonda Sjedinjenih Država i norveškog Ministarstva vanjskih poslova. Njegov sadržaj isključiva je odgovornost autora i Reporting Diversity Network 2.0 i ne odražava nužno stavove Evropske unije, Balkanskog fonda za demokratiju Njemačkog Maršalovog fonda SAD, norveškog Ministarstva vanjskih poslova ili njihovih partnera.

MONITORING IZVJEŠTAJ O GOVORU MRŽNJE U BIH

LEJLA GAČANICA

Sadržaj

3	UVOD
4	METODOLOŠKI PRISTUP
5	PRAVNI OKVIR ZA SUZBIJANJE GOVORA MRŽNJE U BOSNI I HERCEGOVINI
5	Pravni okvir
7	Medijski regulacijski okvir
7	NARATIVI GOVORA MRŽNJE I SUBNARATIVI
8	Etnička diskriminacija, rasizam, ksenofobija
10	Rod
12	Seksualna manjina (homofobija)
13	Migranti i izbjeglice
14	Ostale osnove govora mržnje
15	Analiza sentimenta
15	Komparativna analiza
16	KO ČINI I PROMVIŠE GOVOR MRŽNJE?
17	Preventivne i ex-post akcije za borbu protiv mržnje i dezinformativnih narativa
18	ZAKLJUČAK
20	LITERATURA

Uvod

Govor mržnje u medijima u Bosni i Hercegovini (BiH) se javlja u različitim oblicima, različite je učestalosti i intenziteta, ali ono što je zajedničko svim slučajevima govora mržnje, obuhvaćenim ovim monitoringom, jeste to da se mete uvijek biraju na temelju ličnih karakteristika osoba i da je usmjeren na pojedince i grupe. Koristeći se javnim prostorom, naročito online prostorom, govor mržnje se uvodi kao neovlaštena, ali skoro normalizirana pojava.

Iako se osnove za širenje ovih narativa iz godine u godinu ponavljaju, i najčešće su to etnička pripadnost i rodne karakteristike, sada se javlja i novi val mržnje prema migrantima. Stvaranje drugačijeg u svakoj različitosti koja odstupa od dominantnih narativa i društvenih normi više nije stvar kojom se bave pojedini mediji, već to postaje osnovni cilj. Naprimjer, portal Antimigrant.ba kontinuirano izvještava o problemima migranata u BiH, koristeći govor mržnje i uvredljive riječi i potičući na nasilje. Još jedan primjer kontinuiranog uvredljivog izvještavanja je portal Ekran.ba koji piše o događajima iz javnog i političkog života i njihovim akterima (sve češće ženskim akterima), koristeći vrlo grube i uvredljive riječi poput „starlet-novinarka“, „sponzoruša“ itd.

Za razumijevanje postojećeg govora mržnje u medijima potrebno je razmotriti oblike u kojima se govor mržnje javlja, posljedice koje izaziva i postojanje odgovarajućeg odgovora. Zakonodavstvo u BiH nije usklađeno sa pravnom stečevinom Evropske unije (EU), ali ni postojeći pravni i regulatorni mehanizmi ne pružaju dovoljnu zaštitu niti učinkovitu regulaciju govora mržnje u medijima. Zabrana govora mržnje u online medijima niti se prati niti provodi. Evropska komisija je u svom godišnjem izvještaju za BiH naglasila da vlasti u BiH trebaju poduzeti konkretne mjere na suzbijanju govora mržnje, posebno u službenom diskursu.¹

Ovaj istraživački rad bavi se monitoringom medija u BiH koji provodi Centar za istraživačko novinarstvo (CIN). Cilj monitoringa bio je identificirati slučajeve govora mržnje, utvrditi prema kome su usmjereni (osnove), koje radnje sadrže, u kojem obliku se javljaju, od koga dolaze i gdje se plasiraju. Monitoring je pratio teme i pitanja od interesa za BiH što je u pojedinim slučajevima obuhvatalo pojave govora mržnje u medijima regije Zapadnog Balkana, ali o temama koje se tiču BiH.

Očekivano, određeni oblici govora mržnje kontinuirano su prisutni u javnom prostoru BiH i koherentno prate društveno-politička zbivanja. Međutim, neki oblici govora mržnje se vrlo brzo razvijaju kao odgovor na društvena događanja, naročito kroz primjenu 'novih' medija i javnih prostora kao što su profili na platformama Facebook i Twitter i mogućnost ostavljanja komentara na internetskim platformama i društvenim mrežama. Govor mržnje kojim se bavila ova analiza vrlo je prilagodljive prirode i dopire do velikog broja korisnika te stvara i održava štetne i isključive narative o grupama i pojedincima.

1. Evropska komisija (2021). Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2021.

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/bosnia-and-herzegovina-report-2021_en

Metodološki pristup

Monitoring se provodi od 1. januara 2021. godine, a izvještaj uključuje pilot monitoring period – dvije sedmice u oktobru 2020. godine. Proces je još uvijek u toku, ali je za potrebe ovog istraživanja ograničen na 100 registrovanih slučajeva, razvrstanih prema vremenskom kriteriju (do marta 2022. godine).

Ovo istraživanje se uglavnom fokusira na obrasce i primjere govora mržnje u medijima i istražuje sljedeća pitanja:

Ko su najčešće mete?

Koje su glavne ideje i poruke u pozadini govora mržnje?

Koji akteri i događaji služe kao glavni generatori mržnje i dezinformacijskih narativa?

Kakve su reakcije?

Ovo istraživanje polazi od koncepta (govora) mržnje i propagande u medijima i komunikaciji u širem sociološkom smislu i ne ograničava se na pravne koncepte. U ovom istraživanju analize narativa mržnje nisu ograničene samo na zakonom zabranjeni govor mržnje (poticanje na mržnju) niti su karakteristike za identifikiranje pojedinaca ili grupa kao mete govora mržnje svedene na usko postavljene pravne definicije govora mržnje. Govor mržnje usmjerava se prema ljudima – pojedincima ili grupama – radi onoga što oni jesu.

Monitoring sprovodi novinarka Centra za istraživačko novinarstvo, primjenjujući alate za monitoring koji su razvijeni za potrebe ovog istraživanja. Monitoring obuhvata praćenje različitih medijskih formata, uključujući komentare na društvenim mrežama. Komentarima na društvenim mrežama se, međutim, pridaje manje pažnje u odnosu na izjave političara (službenika) i drugih javnih osoba za koje se smatra da imaju veći utjecaj. Prate se usmene i pisane izjave javnih osoba, novinski članci te komentari i objave na društvenim mrežama, kao i fotografije koje mogu sadržavati uvredljive poruke.

Posebna se pažnja posvećuje evidentiraju incidenta koji se ponavljaju, odnosno govoru mržnje koji ponavljaju pojedinci, odnosno kolektivi. Govor mržnje se prati na nekoliko načina:

- *neselektivno pretraživanje kojim se otkrivaju članci ili izjave koje sadrže govor mržnje*
- *ciljano praćenje identificiranih medija i osoba uz kontinuirano praćenje i prepoznavanje govora mržnje*

Pravni okvir za suzbijanje govora mržnje u Bosni i Hercegovini

Pravni okvir za suzbijanje govora mržnje u BiH je neujednačen i prilično fragmentiran. Na umu treba imati zakone koji postoje od državnog pa do kantonalnog nivoa te različite vrste regulative kojom se uređuje ova oblast. Sam Krivični zakon BiH ne daje eksplicitnu definiciju govora mržnje ali ga regulira kroz nekoliko različitih članaka, dok se ostali zakoni kreću od zabrane diskriminacije do izričite zabrane govora mržnje, kakva postoji u izbornom zakonu.

Ovakva regulativa dijelom je uzrokovala nizak stepen sankcioniranja govora mržnje u javnom prostoru u BiH. U BiH ne postoji redovna sudska praksa kada je riječ o krivičnim djelima govora mržnje, a predmeti u kojima je utvrđeno krivično djelo izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti je još manje zastupljeno u sudskoj praksi. Istraživanje² pokazuje da se sva praksa procesuiranja govora mržnje od 2004. do aprila 2019. odnosi isključivo na krivično djelo izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti u svim krivičnim zakonima u BiH. Samo 14 osoba proglašeno je krivima za ovo krivično djelo u periodu 2004.-2021. Kad je riječ o osobama koje su proglašene krivima za ovo krivično djelo, šest počinitelja je ovo krivično djelo počinilo uvredljivim sadržajem na javnom mjestu, tri počinitelja putem društvenih mreža (Facebook profili), jedan putem internetske stranice, dva grafitima i oštećenjem vjerskog objekta, jedan počinitelj pismom uvredljivog sadržaja ostavljenim ispred vjerske ustanove i jedan dijeljenjem letaka uvredljivog sadržaja ispred jedne osnovne škole.

Međutim, nizak stepen procesuiranja ne znači da u javnom prostoru u BiH nema govora mržnje. U tom pravcu, ovaj je monitoring važan alat za utvrđivanje ne samo oblika govora mržnje već i aktera koji ih čine i prostora u kojem se javlja.

U nastavku slijedi kratak pregled pravnog okvira za suzbijanje govora mržnje u BiH te regulatornih i samo-regulatornih propisa.

Pravni okvir

Krivični zakoni na državnom, entitetskom i nivou distrikta Brčko pružaju prilično ujednačen okvir za suzbijanje govora mržnje. Sva četiri krivična zakona³ ga propisuju kao krivično djelo: „Ko javno potiče ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive ili borave u Bosni i Hercegovini.“ Osim toga, Krivični zakon Federacije BiH (član 363. stav 2.) i Krivični zakon Brčko distrikta BiH (član 357. stav 2.) zabranjuje ugrožavanje javnog reda i mira putem radio i televizijskih stanica grubim kršenjem standarda profesionalnoga ponašanja medija i novinara, korištenjem huškačkog ili govora mržnje ili govora kojim se očito poziva ili potiče na nasilje, narodne ili etničke sukobe i time ugrožava javni red ili mir.

Krivični zakon BiH službenim ili odgovornim osobama u institucijama BiH zabranjuje da uskraćuju ili ograničavaju građanska prava. Entitetski krivični zakoni (FBiH, član 177, stav 1) i 2), RS član 193, stav 1 - 3) nameću širu zabranu koja se odnosi na sve osobe, dok je za službena lica propisana kvalificirana kazna. Entitetski krivični zakoni se, međutim, razlikuju u popisu zabranjenih osnova. Dok Krivični zakon RS ima širi popis osnova i uključuje spol, rod ili rodni identitet, seksualnu orijentaciju, Krivični zakon FBiH se fokusira na rod i seksualnu orijentaciju. Od četiri krivična zakona, samo KZ RS u stavu 3. člana 193. propisuje kaznu za one koji progone osobe ili organizacije zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.

2. Ferhatović Amila i Trlin Davor (2019), Krivičnopravni aspekt govora mržnje kao zloupotreba prava na slobodu izražavanja, Sarajevo: Pregled, časopis za društvena pitanja, god. LX, br. 2.

3. Krivični zakon BiH, Krivični zakon distrikta Brčko, Krivični zakon Republike Srpske, Krivični zakon Federacije BiH.

2021. godine uvedena je važna novina u krivično zakonodavstvo BiH, kada je visoki predstavnik nametnuo Odluku o donošenju Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.⁴ Ovom izmjenom, u članu 145.a. (Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti) sada je kao krivično djelo propisano i sljedeće:

- *Ko javno odobri, poredke, grubo umanjí ili pokuša opravdati zločin genocida, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin utvrđen pravosnažnom presudom u skladu s Poveljom Međunarodnog vojnog suda pridruženom uz Londonski sporazum od 8. aprila 1495. ili Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili Međunarodnog krivičnog suda ili suda u Bosni i Hercegovini, a usmjereno je protiv grupe lica ili člana grupe određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, i to na način koji bi mogao potaknuti na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv takve grupe lica ili člana takve grupe;*
- *Ko dodijeli priznanje, nagradu, spomenicu, bilo kakav podsjetnik ili bilo kakvu privilegiju ili slično licu osuđenom pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, ili imenuje javni objekat kao što je ulica, trg, park, most, institucija, ustanova, opština ili grad, naselje i naseljeno mjesto, ili slično, ili registruje naziv po ili prema licu osuđenom pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, ili na bilo koji način veliča lice osuđeno pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin;*
- *Za dužnosnike ili odgovorna lica ili zaposlenike u instituciji vlasti ili bilo kojem organu koji se finansira putem javnog budžeta propisana je strožija kazna za negiranje, umanjivanje ili opravdavanje zločina.*

Govor mržnje reguliran je i građanskim zakonima. Među njima su:

Zakon o zabrani diskriminacije,⁵ koji nema posebne odredbe o govoru mržnje, ali sadrži zabranu diskriminacije i uznemiravanja, što se također tumači u kontekstu govora mržnje.

Izborni zakon BiH,⁶ koji u članu 7.3, u tačkama od 1 do 7 zabranjuje kandidatima i pristalicama političkih stranaka, listama nezavisnih kandidata, listama pripadnika nacionalnih manjina i koalicija, kao i nezavisnim kandidatima i njihovim pristalicama, te zaposlenima ili na drugi način angažiranim u izbornoj administraciji da koriste jezik koji bi nekoga mogao navesti ili potaknuti na nasilje ili širenje mržnje, ili objavljuju ili upotrebljavaju slike, simbole, audio i video zapise, SMS poruke, internet komunikaciju ili druge materijale koji mogu tako djelovati.

Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH u članu 5. zabranjuje svaku diskriminaciju koja je zasnovana na vjeri ili uvjerenju kao i sve aktivnosti i radnje usmjerene na raspirivanje vjerske mržnje prema bilo kojoj crkvi ili vjerskoj zajednici ili njihovim članovima.

Zakoni o javnom redu i miru u BiH reguliraju zabranu govora mržnje na entitetskom i kantonalnom nivou i to u različitoj mjeri. U nekim slučajevima, ti zakoni obuhvataju popis zabranjenih osnova (kao što su spol, seksualna orijentacija, jezik, obrazovanje, društveni status).

Zakoni o zabrani nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama postoje na nivou Republike Srpske i kantona u Federaciji BiH. Njihov opseg zabrane je ujednačen i obuhvata zabranu isticanja transparenata, zastava i drugih predmeta sa tekstovima, slikama, simbolima ili drugim obilježjima kojima se izražava ili potiče rasna, nacionalna, ili druga netrpeljivost i mržnja. **Državni zakon o sportu BiH** u članu 9. propisuje zabranu izazivanja mržnje i netrpeljivosti na temelju nacionalne ili etničke pripadnosti, boje kože, vjerskih, političkih ili drugih uvjerenja, roda, seksualne orijentacije, invaliditeta, rodnog identiteta, jezika ili drugih ličnih svojstava.

4. Odluka o donošenju Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, <http://www.ohr.int/hqs-decision-on-enacting-the-law-on-amendment-to-the-criminal-code-of-bosnia-and-herzegovina/>

5. Dostupno na: <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/378832>

6. Dostupno na: <https://www.izbori.ba/Documents/documents/English/Laws/BIHElectionlaw.pdf>

Medijski regulacijski okvir

Medijski prostor je dio javnog prostora i stoga su posebne odredbe vezane uz govor mržnje relevantne za razumijevanje regulatornog okvira.

Kodeks o audio-vizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija⁷ u članu 4. izričito regulira govor mržnje utvrđujući obavezu audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija da ne ponižavaju, zastrašuju ili podstiču na mržnju, nasilje ili diskriminaciju protiv lica ili grupa na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla ili na osnovu bilo koje druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda.

Kodeks za štampane i online medije BiH⁸ predstavljaju samoregulacijski dokument koji također propisuje zabranu govora mržnje. U članu 4 "Govor mržnje i huškanje", ovaj dokument propisuje obavezu novinara, urednika i izdavača "da učine sve kako ne bi huškali i/ili poticali na mržnju i/ili nejednakost na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, religije, spola, seksualne orijentacije, fizičke onesposobljenosti ili mentalnog stanja. Kada se izvještava o događajima koji u sebi sadrže elemente mržnje po osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, religije, spola, seksualne orijentacije, fizičke onesposobljenosti ili mentalnog stanja, novinari i urednici posebno moraju voditi računa da i sami ne doprinesu širenju mržnje. Novinari neće, ni pod kakvim okolnostima, poticati na krivična djela ili nasilje."

Medijska regulacija i samoregulacija ukazuju da je broj slučajeva govora mržnje veći od broja predmeta vezanih uz govor mržnje koji se procesuiraju temeljem krivičnih i građanskih zakona. To je naročito slučaj kod Vijeća za štampu i online medije u BiH, međutim, treba naglasiti da je riječ o samoregulatornom tijelu i da je utjecaj njegovih preporuka ograničen. Rezultati monitoringa predstavljeni u ovom izvještaju pokazuju da je govor mržnje sveprisutan u medijima i da su u BiH potrebna rješenja, između ostalih, i za provedbu zakonskog okvira i/ili njegovo unapređenje. Samoregulacija u ovom trenutku jednostavno nije dovoljna.

Narativi govora mržnje i subnarativi

Praćenjem medija u periodu od oktobra 2020. do marta 2022. godine evidentirano je ukupno 100 slučajeva govora mržnje. Nisu zabilježeni posebni vremenski intervali u kojima je govor mržnje bio izraženiji u medijima, ali detaljniji uvid u evidencije pokazuje da se svakog kalendarskog mjeseca javljalo više slučajeva govora mržnje različitih oblika, vrsta i počinilaca.

Govor mržnje se najčešće temelji na etničkom, rodnom i migrantskom identitetu. Usmjeren je kako na pojedince tako i na grupe, kao apstraktne zajednice koje dijele određena lična svojstva (žene, migranti, LGBTI osobe). Bez obzira o kojoj osnovi je riječ, govor mržnje je usmjeren na stvaranje neprijateljskog okruženja i/ili odnosa prema meti. Istovremeno, ovi narativi mržnje se ponekad javljaju u kontinuirano organizovanim aktivnostima, stvarajući zapaljivu i netrpeljivu atmosferu u zajednici (društvu). Zanimljivo je da su pored postojećih etničkih narativa (odnosa Bošnjaka, Hrvata i Srba) migranti kao grupa izuzetno brzo i sistemski postali „Ostali“ u BiH.

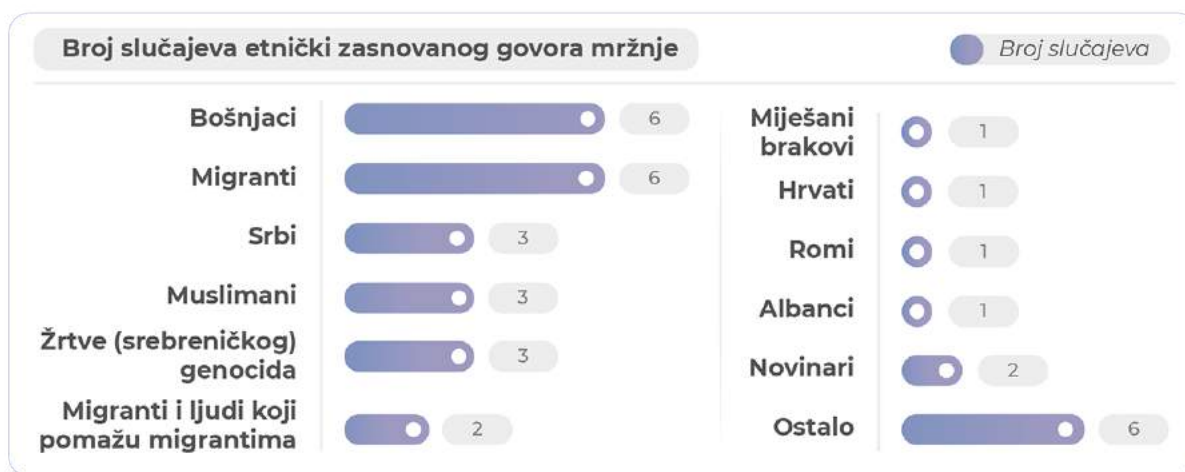
7. Dostupno na: <https://rak.ba/en/articles/108>

8. Dostupno na: https://www.vzs.ba/images/2022/Press_and_Online_Media_Code_of_BiH_eng.pdf

Etnička diskriminacija, rasizam, ksenofobija

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije definiše rasnu diskriminaciju kao svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu i koje ima za svrhu ili za rezultat da uništi ili da ugrozi priznavanje, uživanje ili vršenje pod jednakim uvjetima prava čovjeka i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju ili na svakom drugom polju javnog života.⁹ Etnička diskriminacija, rasizam i ksenofobija ukorijenjeni su u uvjerenjima i promovisanju ideje superiornosti jedne rase, ili grupe osoba jedne boje, ili etničkog porijekla ili u pokušaju opravdavanja ili promovisanja rasne mržnje i diskriminacije u bilo kojem obliku. S obzirom na duboke etničke podjele i postkonfliktni kontekst, etnička pripadnost je u BiH često osnova za diskriminaciju i govor mržnje. Vidljiva je među tri konstitutivna naroda – Bošnjacima, Hrvatima i Srbima – no prisutna je i prema Židovima i Romima (kao nacionalnim manjinama) kao i ostalim izvan dominantne etničke grupe. Utemeljena na stereotipnim predodžbama, snažno podržana od glavnih političkih stranaka, etnička pripadnost ostaje plodno tlo za govor mržnje među različitim akterima, uključujući različite starosne grupe, pripadnost, teritorij. Govor mržnje na temelju etničke pripadnosti manifestuje se kroz objavljivanje uvredljivog materijala, etnički motivisane prijetnje i etnički motivisane uvrede.

U identificiranim slučajevima govora mržnje najzastupljeniji je upravo govor mržnje na temelju etničke pripadnosti. Od 100 slučajeva govora mržnje etnička pripadnost je osnova u 34 slučaja (34%). Osim toga, etnička pripadnost se pojavljuje u kombinaciji sa drugim osnovama, najčešće u kombinaciji sa spolom i migrantima/izbjeglicama. Brojke pokazuju da je najveći broj slučajeva govora mržnje usmjeren prema Bošnjacima i migrantima (po 6 slučajeva u svakoj kategoriji), zatim prema Srbima, muslimanima i žrtvama genocida (po 3 slučaja u svakoj kategoriji). Zanimljivo je da na meti govora mržnje nisu samo pripadnici etničkih grupa već i profesionalci koji rade ili pomažu određenim grupama, kao što su ljudi i aktivisti koji rade s migrantima (2 slučaja) i novinari koji izvještavaju o određenim temama (2 slučaja). U konkretnom slučaju govor mržnje se odnosio na Srđana Aleksića, a u drugom je bio usmjeren na miješane brakove. To pokazuje koliko je široka lepeza oblika i meta etnički zasnovanog govora mržnje koji nije usmjeren samo na pojedince i grupe već i na samu ideju tolerancije i multietničkog principa.

Grafikon 1: Broj slučajeva etnički zasnovanog govora mržnje usmjerenog prema pojedincima ili grupama

Rezultati monitoringa pokazuju da je etnički zasnovan govor mržnje bio najzastupljeniji do sredine 2021. godine kada njegov intenzitet opada. Ovaj nalaz se podudara sa nametanjem izmjena i dopuna Krivičnom zakonu BiH koji kao krivično djelo propisuju negiranje, umanjivanje, veličanje i opravdavanje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina. To se odnosi na zabilježeni govor mržnje usmjeren prema Bošnjacima, Srbima, muslimanima i žrtvama genocida u Srebrenici.

9. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. Rezolucija 2106 Generalne skupštine UN-a (1965). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>

Analiza objava na Twitteru i medijskih izvještaja Balkanske istraživačke mreže u Bosni i Hercegovini (BIRNBiH)¹⁰ također pokazuje da se negiranje genocida smanjilo nakon što je novi zakon stupio na snagu. Broj objava na Twitteru pao je sa 70, koliko ih je zabilježeno 23. jula, na 4, koliko ih je zabilježeno u nedjelju 1. augusta 2021. godine. Smanjio se, također, i broj izjava dužnosnika koji negiraju ili umanjuju genocid u Srebrenici.¹¹

Drugi kontekstualni faktor etnički i rasno zasnovanog govora mržnje su migracijski tokovi unutar BiH i izrazito negativan javni diskurs o ljudima u pokretu. Ovo pitanje je detaljnije obrađeno u poglavlju 3.3. Migranti i izbjeglice.

Oblici govora mržnje unutar ove etnički zasnovane kategorije uključuju sve praćene oblike: uvrede, prijetnje, negativno grupno etiketiranje, zatim širenje laži, dezinformacija, pogrešnih informacija i izjava koje potencijalno ugrožavaju sigurnost te poticanje na nasilje, huškački govor i zloupotrebu ličnih podataka. Ti različiti oblici govora mržnje (tj. vrste djela) najčešće su u kombinaciji jedni s drugim. Rijetko se bilježi samo jedan oblik govora mržnje u jednom slučaju. Dakle, popis oblika govora mržnje u jednom zabilježenom slučaju mnogo je veći od ukupnog broja slučajeva (sadržaja). Najčešći oblici govora mržnje, kada je riječ o govoru mržnje usmjerenom na etničku pripadnost ili kombinaciju etničke pripadnosti i migranata, su negativno grupno etiketiranje, stereotipiziranje i iskazivanje neprijateljstva (20 slučajeva) dok je zloupotreba ličnih podataka najmanje zastupljen oblik govora mržnje (1 slučaj).

Grafikon 2: Broj radnji govora mržnje prema prijavljenim slučajevima

Primjeri etnički zasnovanog govora mržnje:

- *Komentarišući presudu Ratku Mladiću, načelnik Srebrenice je negirao da se u tom mjestu dogodio genocid koji je potvrđen u nekoliko sudskih presuda: "Tako je Haški tribunal pokazao i razlog svog formiranja - da se optuži srpski narod, da se proglasi genocidnim ili krivim za nešto što nije počinio."*¹²
- *Komentarišući presudu Ratku Mladiću, član Predsjedništva BiH i lider Saveza nezavisnih socijaldemokrata Milorad Dodik negirao je da je u Srebrenici počinjen genocid: "Pokušava se napraviti mit o genocidu u Srebrenici, a genocida nije bilo."*¹³

10. BIRNBiH prati objave na Twitteru koje sadrže riječi "genocid" ili "Srebrenica" i bilježi objave iz BiH u kojima se negira genocid od trenutka kada je Inzko nametnuo izmjene i dopune zakona.

11. Pekmez, I. and Kulogija, N. Smanjeno negiranje genocida u medijima i na Twitteru nakon Inzkove odluke. Detektor.ba, 2021. <https://detektor.ba/2021/08/03/smanjeno-negiranje-genocida-u-medijima-i-na-twitteru-nakon-inzkove-odluke/>

12. Presuda Mladiću je sramna, neće doprineti pomirenju u BiH, kurir.rs, 15.06.2021.

<https://www.kurir.rs/vesti/politika/3709263/predsednik-opstine-srebrenica-mladen-grujic-presuda-mladicu-je-sramna-nece-doprineti-pomirenju-u-bih>

13. Dodik o presudi Mladiću: 'To je još jedan pokazatelj da je sud provodio selektivnu pravdu', 24sata.hr, 8.6.2021.

<https://www.24sata.hr/news/dodik-o-presudi-mladicu-to-je-jos-jedan-pokazatelj-da-je-sud-provodio-selektivnu-pravdu-766831>

- *Nemanja Jovičić je iz Istočnog Sarajeva, s Pala, otprilike. Tata i većina članova porodice su mu bili pripadnici Vojske Republike Srpske (VRS-) Njegov stari je učestvovao u opsadi Sarajeva. Da je samo opsada. To je bilo i masakriranje, ubijanje, granatiranje, izgladnjivanje djece i ostalih stanovnika Sarajeva. Sada sin pripadnik VRS-a, onog što je pucao na Sarajevo, studira u Sarajevu i predsjednik je Studentske asocijacije Fakulteta zdravstvenih studija.*
- *Komentar čitaoca na vijest o sukobu migranata i lokalnog stanovništva: „Jesu gadni ti cigići.“¹⁴*

Rod

Utemeljen na nejednakim pozicijama moći i dugotrajnoj mizoginiji, seksizam je manifestacija historijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca što dovodi do diskriminacije i sprečava puni napredak žena u društvu. Govor mržnje u tom smislu samo je još jedan oblik kršenja načela rodne ravnopravnosti koji, također, predstavlja način rodno zasnovanog nasilja. Važno je podsjetiti da je ozbiljnost govora mržnje posebno vidljiva u odnosu na žene koje su meta govora mržnje zbog svog spola, roda i/ili rodnog identiteta, ali su ove osnove često povezane sa jednom ili više njihovih drugih karakteristika.¹⁵ Oblici, akteri i učestalost rodno zasnovanog govora mržnje vrlo su rasprostranjeni u cijeloj regiji. Međutim, online seksizam pokazuje da su žene nesrazmjerno pogođene, naročito mlade žene i djevojke, novinarkе, političarke, javne osobe i braniteljice ljudskih prava. Muškarci su češće meta napada zbog svog profesionalnog mišljenja ili sposobnosti, dok su žene češće izložene seksističkom i seksualiziranom zlostavljanju i uvredama koje mogu biti izuzetno ekstremne zahvaljujući anonimnosti koju nudi internet. Kao što je navedeno u Preporuci Vijeća Evrope CM/Rec (2019) o sprečavanju i borbi protiv seksizma,¹⁶ iako se rasistički govor mržnje prepoznaje kao protivan evropskim i međunarodnim standardima ljudskih prava, isto ne vrijedi uvijek za seksistički govor mržnje ili ženomrzački govor, a postojeće politike i zakonodavstvo na svim nivoima nisu bili u stanju riješiti taj problem na odgovarajući način.

Prema rezultatima monitoringa, druga najčešća osnova za govor mržnje je rod koji u ukupnom broju zabilježenih slučajeva sudjeluje sa 31%. Ova osnova uključuje seksizam, seksualno uznemiravanje i mizoginiju. U govoru mržnje ova se osnova najčešće javlja samostalno, međutim, u nekoliko slučajeva je zabilježena kombinacija ove osnove sa etničkom pripadnošću i migrantskim statusom (no, rod je i dalje primarna osnova). Rod se javlja kao sekundarna osnova govora mržnje u slučajevima etnički zasnovanog govora mržnje.

U većini zabilježenih slučajeva govor mržnje bio je usmjeren protiv žena zbog njihovog spola (18 od 31 slučaja). To uključuje uvrede i negativno grupno etiketiranje kroz korištenje rodnih stereotipa, predrasuda i rodnih uloga. Međutim, u 9 slučajeva govor mržnje je vrlo jasno usmjeren prema ženama radi njihovog spola i posla koji obavljaju (novinarstvo - 5 slučajeva, aktivistički rad - 2 slučaja, politički i sportski angažman - po 1 slučaj po kategoriji). Ovdje se, također, javlja veza sa negativnim diskursom o migrantima gdje je u 3 od ukupno 5 slučajeva govor mržnje prema novinarki bio usmjeren radi njenog izvještavanja o migrantima. Govor mržnje prema ženama žrtvama seksualnog nasilja, uključujući one koje su preživjele silovanja, prijavljen je u 2 slučaja. Izloženost klevetama te daljnja stigmatizacija i viktimizacija žrtava, osim što je iznimno štetna po žrtve o kojima se piše, šalje također mnogo širu i ozbiljniju poruku društvu u kojem rodno zasnovano nasilje treba sprečavati, a ne opravdavati i ohrabrivati.

14. G.M. Trojica migranta brutalno pretučena u Bihaću, policija smatra da je riječ o osveti, klix.ba, 10.2.2021.

<https://www.klix.ba/vijesti/crna-hronika/trojica-migranta-brutalno-pretucena-u-bihacu-policija-smatra-da-je-rijec-o-osveti/210210069>

15. Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (2015). Preporuka opće politike br.15 o suzbijanju govora mržnje.

<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>

16. Vijeće Evrope (2019). Preporuka CM/Rec (2019)1 Odbora ministara državama članicama o sprječavanju i borbi protiv seksizma.

<https://rm.coe.int/cm-rec-2019-1e-sexism/1680a217ca>

Grafikon 3: Broj slučajeva rodno zasnovanog govora mržnje usmjerenog prema pojedincima ili grupama

Kada je riječ o radnjama koje predstavljaju govor mržnje, najčešće su to uvrede (18 slučajeva) i negativno grupno etiketiranje, stereotipi te neprijateljstvo (15 slučajeva). Prisutno je, također, širenje laži, dezinformacija i pogrešnih informacija (12 slučajeva). Kao i u slučaju svih drugih osnova, govor mržnje rijetko sadrži samo jednu radnju i češće je kombinacija više radnji. Kada je riječ o rodno zasnovanom govoru mržnje, to je najčešće kombinacija negativnog grupnog etiketiranja, uvreda, širenja laži i zapaljivog govora. Prema rezultatima monitoringa, najmanje su zastupljene prijetnje i izjave koje potencijalno ugrožavaju sigurnost, a zloupotreba ličnih podataka u ovom obliku nije zabilježena.

Grafikon 4: Broj radnji govora mržnje prema prijavljenim slučajevima

Govor mržnje koriste javne osobe, uključujući predstavnike političkih stranaka i vlasti, ali i anonimni građani. Rodno zasnovani govor mržnje javlja se u sadržajima koje kreiraju mediji (tradicionalni i online mediji), u izjavama koje prenose, ali i u (anonimnim) komentarima na članke. Društvene mreže su često mjesta gdje se stvaraju mizogini sadržaji, odnosno gdje se ostavljaju seksistički komentari na sadržaje o ženama ili koje pišu žene.

Primjeri rodno zasnovanog govora mržnje:

- *Na svojoj Facebook stranici islamski predavač Elvedin Pezić promovirao vlastite stavove, tumačeći ih kao stavove islama. Često piše o ženama, zastupajući tezu da žena treba biti kod kuće i odgajati djecu umjesto da radi i da se bavi karijerom: „Zapadno društvo moralno se srušilo onog momenta kada su ženu izveli iz kuće, i onda kada je žena postala sve osim MAJKA!!!“*
- *Nidžara Ahmetašević, novinarka i aktivistica, pozvala je policiju zbog nepropisno parkiranih automobila. Problem je nastao nakon što je Nidžara počela snimati policajce na intervenciji. Nakon toga je lišena slobode. Portal Antimigrant.ba donosi ovu vijest sa sljedećim naslovom: “Poznata ljubiteljica „ljudi u pokretu“ Nidžara Ahmetašević uhapšena zbog narušavanja javnog reda i mira omalovažavanjem ovlaštenog lica.“¹⁷*
- *Bh. političarka Lana Prlić objavila je sliku kako se vakciniše, pozivajući druge da slijede njen primjer. Ovu objavu je komentarisalo više od 30 hiljada ljudi, uglavnom antivaksera. Komentari su bili seksistički i uvredljivi: „Bolje postavi sliku kako čistiš kupaonicu ili kuhaš ručak.“¹⁸*
- *Novinarka NI Televizije Emela Burdžović u emisiji je ugostila naučnika i političara Damira Marjanovića, a razgovarali su, između ostalog, o osnivanju njegove nove stranke. Zbog toga je Ekran.ba novinarku nazvao starletom, a njenog gosta „cirkuskim znanstvenikom i političkim agentom “ureda Miroslav Tuđman“¹⁹*

Seksualna manjina (homofobija)

Govor mržnje usmjeren prema LGBTI osobama često je usko isprepleten sa širim antirodnom diskursom i uključuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i spolnih karakteristika. Borba protiv rastuće mržnje prema LGBTI osobama u Evropi²⁰ prepoznaje porast govora mržnje, nasilja i zločina iz mržnje prema LGBTI osobama, zajednicama i organizacijama. Značajan udio govora mržnje, kleveta i prebacivanja krivnje na LGBTI osobe, kao i rasprostranjenih napada na ostvarivanje njihovih građanskih prava dolazi od političkih osoba i čelnika, uključujući predstavnike vlasti, kao i od vjerskih vođa.

Sarajevski otvoreni centar je 2020. godine dokumentovao 2 slučaja govora mržnje i poticanja na nasilje i mržnju, što je veliko smanjenje u odnosu na govor mržnje prema LGBTI osobama u 2018. (39) i 2019. (105).²¹ U ovom monitoringu zabilježeno je 10 slučajeva govora mržnje prema LGBTI osobama, što ovu osnovu čini 4. najučestalijom osnovom. U 4 evidentirana slučaja govor mržnje protiv seksualnih manjina kombinovan je sa etničkom pripadnošću, a u jednom slučaju i sa migrantskim statusom. Preostalih 5 slučajeva zasnovano je isključivo na homofobiji.

Govor mržnje prema LGBTI osobama usmjeren je na LGBTI populaciju ili zajednicu (2 slučaja), LGBTI osobu (2 slučaja) i LGBTI javne osobe (2 slučaja), dok je u 3 slučaja bio usmjeren na migrante i LGBTI populaciju. Zanimljivo je da, slično kao i kod etnički zasnovanog i antimigrantskog govora mržnje, i ovdje vidimo govor mržnje usmjeren prema osobama koje podržavaju LGBTI zajednicu, konkretno prema političarima i političarkama koje sudjeluju u sarajevskoj Povorci ponosa.

Kad je riječ o radnjama koje predstavljaju govor mržnje, najzastupljenije su uvrede (8 slučajeva) te negativno grupno etiketiranje, stereotipi i neprijateljstvo (4 slučaja). Uvrede se u većini slučajeva pojavljuju kao pojedinačna radnja. Prijetnje, izjave koje bi potencijalno ugrožavale sigurnost, poticanje na nasilje i zloupotreba ličnih podataka nisu evidentirani.

17. Poznata ljubiteljica "ljudi u pokretu" Nidžara Ahmetašević uhapšena zbog narušavanja javnog reda i mira omalovažavanjem ovlaštenog lica. Antimigrant.ba, 6.3.2021. <https://antimigrant.ba/poznata-ljubiteljica-ljudi-u-pokretu-nidzara-ahmetasevic-uhapsena-zbog-narusavanja-javnog-reda-i-mira-omalovazavanjem-ovlastenog-lica/>

18. Prlić, Lana. Facebook profil. <https://www.facebook.com/prlic.sdp>

19. Starlet - novinarka Burdžović promovira Marjanovićeve cirkuske tačke! Ekran.ba, 19.2.2022. <http://ekran.ba/?p=11564>

20. Odbor Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope za jednakost i nediskriminaciju (2022). Borba protiv rastuće mržnje prema LGBTI osobama u Evropi. <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/Pdf/TextesProvisoires/2021/20210921-RisingHateLGBTI-EN.pdf>

21. Hasanbegović, Delila, et al. (2022). Rozi izvještaj za 2021. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini. <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2021/11/Pink-Report-2021.pdf>

Grafikon 5: Broj radnji govora mržnje prema prijavljenim slučajevima

Značajan udio govora mržnje prema LGBTI osobama javlja se na internetu, naročito na društvenim mrežama. Ostavljanjem vakuma u pogledu govora mržnje na društvenim mrežama odobrava se jezik mržnje i poticanja na mržnju, što stvara plodno tlo za ovu vrstu radnji. U periodu monitoringa ovaj diskurs protiv LGBTI osoba promovisali su političari i internetski portali.

Primjeri govora mržnje prema LGBTI osobama:

- *Ivan Begić, član banjalučkog PDP-a (opoziciona stranka u Republici Srpskoj), podnio je ostavku nakon što je mjesecima bio ucjenjivan zbog privatnog pornografskog filma. Film je objavljen, a kako je Begić i LGBTI osoba, bio je na meti brojnih pogrdnih komentara, prijetnji i ucjena. Zbog toga je odlučio dati ostavku. Begić je blizak saradnik gradonačelniku Banje Luke pa su mediji i pojedinci na društvenim mrežama pisali da se na snimci nalaze njih dvojica, a objavljena je i fotomontaža ove dvojice mladih političara koja aludira na poster filma Titanic, sa velikim natpisom KITANIK (kita-penis op. a.).*
- *Portal Antimigrant.ba svakodnevno i kontinuirano izvještava o migrantima u BiH, jezikom punim mržnje i uvreda: „Klaviриста Fuad, zanosni peder iz Maroka (...) Oooooo, da li se udao dosad?“²²*

Migrants and refugees

Medijsko predstavljanje tema koje su u vezi sa migrantima i etničkim manjinama ima značajan utjecaj na javno mnijenje, odnosno može doprinijeti suzbijanju rasističkih i ksenofobnih stavova, ali i stvaranju i jačanju istih.²³ BiH je u posljednjih pet godina područje migracijskih tokova²⁴ na kojem su se javljali različiti oblici netrpeljivosti prema migrantima/izbjeglicama i gdje je izuzetno prisutan govor mržnje. Ovakvo raspoloženje je bilo snažno podržano medijskim diskursom, a često su ga promovisali ili poticali i političari. U kontekstu migranata i izbjeglica u BiH koriste se razni izrazi: „illegalni migranti“, „osobe čiji identitet nije poznat“, „kriminalci“, „migrantska kriza“, „potencijalni teroristi“, „narkomani“, „silovatelji“.²⁵ Prema projektu lokalne medijske organizacije Raskrinkavanje²⁶ koja se bavi provjerom činjenica, migranti i izbjeglice su najčešće ciljane marginalizirana grupa. U dvije i po godine praćenja rada medija u BiH Raskrinkavanje je utvrdilo da je objavljeno 213 lažnih izvještaja o migrantima i izbjeglicama, dok je više od 700 tekstova sadržavalo negativne informacije o migrantima.

Od 2018. godine naovamo povećan je broj medijskih sadržaja o migrantima i izbjeglicama u BiH, a izvještavanje o migrantima i izbjeglicama u BiH se često dovodi u vezu sa kriminalom i bolestima, sa senzacionalističkim i diskriminirajućim naslovima o masovnim tučama migranata i izbjeglica i njihovim navodnim napadima na građane i njihovu imovinu.²⁷

22. Klaviриста FUAD, zanosni peder iz Maroka... Ooooo, da li se udao dosad?. Antimigrant.ba, 19.2.2021.

<https://antimigrant.ba/arhiv-klavirista-fuad-zanosni-peder-iz-maroka-ooooo-da-li-se-udao-dosad/>

23. Vijeće Evrope (1995). Preporuka 1277 - Migranti, etničke manjine i mediji.

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15311&lang=en>

24. BiH je krajem 2017. godine postala aktivnim dijelom tzv. Balkanske rute. Od 2017. do oktobra 2020. u zemlju je ušlo preko 67.000 ljudi.

25. Ahmetašević Nidžara, (2020) Bosnian media: killing migrant solidarity with hate speech.

<https://www.media-diversity.org/bosnian-media-killing-migrant-solidarity-with-hate-speech/>

26. Cvjetičanin Tijana, editor (2020), Preko margine: Dezinformacije o marginaliziranim grupama u bh. medijima. Udruženje građana "Zašto ne".

https://zastone.ba/app/uploads/2020/10/Preko-margine_Istra%C5%BEivanje.pdf

27. Sokol, Anida. (2020). Hate Narratives in the Media and User-generated Content: Bosnia and Herzegovina. SEENPM. Mirovni institut. Fondacija Mediacentar Sarajevo.

<https://seenpm.org/wp-content/uploads/2020/12/Resilience-research-publication-2-BiH-English.pdf>

Istraživanje koje je sproveo Udruženje „BH novinari“ pokazalo je da se migranti i izbjeglice u medijima ili stigmatiziraju, što je najčešće slučaj, ili prikazuju kao kriminalci i opasne osobe. Mnogo se rjeđe opisuju kao žrtve, a autori se najčešće oslanjaju na pretpostavke, anonimne izvore (najčešće građane) i neprovjerene informacije.²⁸ Kao što je navedeno u svim prethodnim poglavljima u kojima se govori o praćenju govora mržnje u medijima po osnovu etničke pripadnosti, roda i LGBTI, migranti su ciljani uporedo ili u kombinaciji sa tim osnovama. Pored toga, u 12 slučajeva zabilježen je govor mržnje isključivo usmjeren prema migrantima. U ovim slučajevima osnova je samo i isključivo njihov migrantski status u BiH. Ukupno 12% svih zabilježenih slučajeva govora mržnje odnosi se isključivo na migrante. U nekim od ovih slučajeva migranti se opisuju kao „pijani i nadrogirani“, „banditi“, „uljezi“, „posjetioci sa Istoka“, a u jednom slučaju je govor mržnje bio usmjeren i na novinarku koja je pisala o ovoj temi: „migrantski banditi i novinarku kurve“.

Najčešće radnje govora mržnje usmjerene protiv migranata su negativno grupno etiketiranje, stereotipi, neprijateljstvo i širenje laži, dezinformacija i pogrešnih informacija (9 od 12 slučajeva). Nisu zabilježeni slučajevi poticanja na nasilje i zloupotrebe ličnih podataka.

Grafikon 6: Broj radnji govora mržnje prema prijavljenim slučajevima

Promotori antimigrantskog govora mržnje su prvenstveno internetski portali koji su profilisani za tu svrhu, odnosno nacionalistički i desničarski orijentisani portali. Međutim, javne osobe, uglavnom političari, također koriste javni prostor za pozivanje na antimigrantski diskurs. U tom pravcu, osim što koriste netačne informacije, oni također izazivaju strah među građanima.

Primjeri govora mržnje prema migrantima:

- *Novinska agencija Patria objavila je podatak o broju krivičnih djela koja su počinili migranti. Podaci su nepotpuni jer ne sadrže podatke o ukupnom broju počinjenih krivičnih djela u istom periodu. Dakle, nemoguće je napraviti analizu ili usporedbu.*²⁹
- *Član Predsjedništva Bosne i Hercegovine Milorad Dodik je izjavio: „Migrantska kriza sve više liči na proces kolonizacije koji smo imali na prostoru bivše Jugoslavije u prošlom vijeku.”*³⁰

Ostale osnove govora mržnje

Usko povezana sa etničkom pripadnošću i migrantima religija se javlja u 5 slučajeva govora mržnje. U svim slučajevima radilo se o nekom drugom specifičnom (već razrađenom osnovu): LGBTI populaciji i migrantima te javnim osobama koje govore o njihovim pravima, grupama ljudi koji su emigrirali iz Izraela u BiH, religiji i ženama. U ovim slučajevima radilo se o negativnom grupnom etiketiranju, stereotipima i neprijateljstvu, vrijeđanju (lično, ocrnjujuće, ponižavajuće), širenju laži, dezinformacija, pogrešnih informacija i zapaljivom govoru.

28. Adilagić Rea (2019), Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina? Istraživanje o načinima izvještavanja medija o migrantima i izbjeglicama. Udruženje BH. Novinari. <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2019/02/od-viktimizacije-do-demonizacije-gdje-je-istina-BHN-feb-2019.pdf>

29. Podaci za 2020: Migranti u Sarajevu počinili 115 krivičnih djela, četiri ubistva i pet pokušaja, nap.ba, 1.3.2021. <https://nap.ba/news/7665/>

30. Dodik: Migrantska kriza mi sve više liči na proces kolonizacije, slobodnaevropa.ba, 2.11.2019. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30249463.html>

Analiza sentimenta

U ovom izvještajnom periodu registrovano je ukupno 100 slučajeva govora mržnje. U okviru ovog istraživanja analizirali smo sve slučajeve, ocjenjujući u rasponu od 1 do 6 svaki slučaj govora mržnje, zavisno od nivoa procijenjene afektivne reakcije, odnosno sentimenta izazvanog događajem.

Individualne ocjene za svaki rezultat su:

- 16 slučajeva govora mržnje označeno je ocjenom 1 (neslaganje)
- 26 slučajeva govora mržnje označeno je ocjenom 2 (negativne radnje)
- 20 slučajeva govora mržnje označeno je ocjenom 3 (negativan karakter)
- 21 slučaj govora mržnje označen je ocjenom 4 (demonizirajući i dehumanizirajući)
- 15 slučajeva govora mržnje označeno je ocjenom 5 (podsticanje na nasilje)
- 2 slučaja govora mržnje označena su ocjenom 6 (smrt)

Zbrajanjem bodova za ukupno 100 slučajeva govora mržnje dobivamo prosječnu ocjenu 3. Većina slučajeva govora mržnje je u rasponu od 2 do 4. Samo 2 slučaja su ocijenjena najvišom ocjenom 6. Ovi slučajevi se odnose na izjave najviših političara koji su članovi jedne od vodećih političkih partija u Bosni i Hercegovini.

Član Predsjedništva Milorad Dodik posjetio je selo kod Banje Luke gdje je sa mještanima otpjevao pjesmu "Kad se braća Srbi dogovore". Na Twitter nalogu njegove stranke SNSD objavljen je samo kraći dio snimka na kojem Dodik pjeva stih "Kad se braća Srbi dogovore", ali je jasno da je riječ o pjesmi koja, između ostalog, pjeva: "Oj, ustaše, čeka vas duboka jama, široka je jedan metar i duboka jedan kilometar"

S druge strane, slučajevi ocijenjeni ocjenom 1 su slučajevi negativnih primjera govora mržnje koji se odnose na žensku populaciju i slučajevi govora mržnje koji se odnose na migrante ili osobe koje pomažu migrantima. Karakteristika slučajeva ocijenjenih ocjenom 2 jeste da su ih uglavnom počinili novinari, medijsko osoblje i analitičari.

Komparativna analiza

Ciljajući na pojedince, što je evidentno u etničkom i rodno zasnovanom govoru mržnje, narativi mržnje obično su usmjereni prema javno profilisanim pojedincima čije su profesije vrlo jasno definisane. Naprimjer, etnički govor mržnje se odnosi na političarke, a govor mržnje zasnovan na rodu se odnosi na novinarke i političarke. U cilju diskreditacije ili stvaranja/održavanja različitosti, ovi narativi reproduciraju postojeće predrasude i stereotipe, pozivajući na netoleranciju. Kada je riječ o grupama, vrlo je vidljivo da se narativi formiraju oko migranata (kao opasnih, prijetećih, nepoželjnih), žena (kao podređenih, nekompetentnih, obilježenih rodnim ulogama) i etničkih – vrlo zanimljivo naglašavajući žrtve genocida kao grupe oko kojih je narativ mržnje stvoren. Političari, vjerske vođe, LGBTQ+ osobe su također ciljane kao grupe. Međutim, narativi su isprepleteni pa se netolerancija izražava, odnosno povezuje kroz različite oblike govora mržnje prema gej migrantima, etničkoj pripadnosti političarki, migrantkinja i ljudi koji rade sa migrantima ili im pomažu.

U većini slučajeva govor mržnje je izražen kroz negativno grupno etiketiranje (ukupno 61 slučaj). Ova aktivnost je praćena isticanjem govora mržnje kroz uvrede (ukupno 48 slučajeva), a zatim širenje laži (ukupno 36 slučajeva). Važno je istaći da je izraženi govor mržnje često, zapravo, kombinacija različitih radnji pa samim tim uključuje sve tri ove aktivnosti, a sa njima i prijetnje, dezinformacije, izjave koje potencijalno ugrožavaju sigurnost, poticanje na nasilje, huškački govor i zloupotrebu ličnih podataka. Nalazi pokazuju da zavisi od toga na kojoj osnovi se temelji govor mržnje do toga na kojim se aktivnostima koriste. Na primjer, negativno grupno etiketiranje korišteno je kao najčešća akcija za etnički i migrantski govor mržnje. Uvrede su, međutim, uglavnom korištene za žene i LGBTQ+ osobe. Najveći broj slučajeva govora mržnje odnosi se na online medije i političare (poput Milorada Dodika, člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, i Bakira Izetbegovića, predsjednika Stranke demokratske akcije), javne ličnosti, influensere i tematski orijentisane web portala. Ovo nije novina u dosadašnjim analizama govora mržnje u Bosni i Hercegovini, ali ukazuje da to nije pojava koja kao takva postoji, već se, zapravo, pretvara u tendenciju rasta. Konačno, alarmantno je da sve navedeno ima vrlo zanemarljiv institucionalni odgovor, odnosno da ne postoji adekvatna zakonska ili medijska regulatorna mjera za zaustavljanje ili sprečavanje govora mržnje u tradicionalnim i online medijima.

Ko čini i promovise govor mržnje?

Studije slučaja sprovedene za BiH³¹ pokazuju da su vodeći mediji i vodeći političari u zemlji jedan od primarnih izvora i širilaca narativa mržnje prema ciljnim grupama, naročito prema migrantima i izbjeglicama i političkoj opoziciji. Ovi se narativi dodatno populariziraju komentarima koje proizvode korisnici. Nalazi ovog monitoringa pokazuju da su online mediji i vodeći političari ti koji još uvijek ne samo da koriste govor mržnje već su i promotori narativa protiv određenih grupa. Informativni portali čine 42% medija kod kojih je zabilježen govor mržnje u posmatranom periodu. To uključuje govor mržnje prema raznim osnovama, dok su neki portali vrlo konkretno usmjereni na određene grupe (poput Antimigracijskog portala). Od ukupnog broja zabilježenih slučajeva govora mržnje 15% dolazi sa Facebook profila. Isto vrijedi i za kombinaciju tradicionalnih i društvenih medija. Slijedi Twitter sa 13%. Govor mržnje najmanje je zastupljen na televiziji (6%) i u novinama (1%).

Izrazita prevalencija govora mržnje u online medijima može se tumačiti kroz najmanje dva segmenta: promjene navika publike u vezi sa preferiranim medijima (prelazak sa tradicionalnih na online/društvene medije) i vrlo loša regulacija govora mržnje u ovom području. Što se tiče prve kontekstualne okolnosti, rezultati monitoringa pokazuju da je raspon sadržaja koje ti mediji i društvene mreže imaju izrazito velik. Naprimjer, neke objave na društvenim mrežama mogu se ocijeniti gledajući broj „lajkova“ ili pratilaca (podaci monitoringa pokazuju: „Ova objava ima 2,7 hiljada lajkova, ali njegova Facebook stranica ima 297.451 pratioca“; „Facebook stranica ima 66.662 pratioca“; „Komentarovalo je više od 30.000 ljudi“). Dakle, plasirani sadržaj koji sadrži, odnosno potiče govor mržnje dopire do vrlo velikog broja korisnika, što je vrlo zabrinjavajuća činjenica. S druge strane, loša ili nepostojeća regulacija takvog sadržaja znači njegovu normalizaciju u javnom prostoru. Ova pojava je iznimno opasna jer ono što se događa u online prostoru ne ostaje isključivo tamo. Narativi mržnje se brzo šire i prelijevaju u stvarnost izvan interneta, podržavajući ili stvarajući netolerantno, diskriminatorno i nedemokratsko okruženje.

Kao što ranije spomenuto istraživanje pokazuje, "zapaljiva i retorika podjela preselila se na internet, a društveni mediji i komentari na internetskim medijima prožeti su pogrđnim jezikom i govorom mržnje koji se, uglavnom, razmjenjuju između etnonacionalnih grupa, Bošnjaka, Srba i Hrvata, ali također ciljaju i na migrante, žene, LGBTI+ osobe i romske zajednice. U online medijima i sadržajima koje stvaraju korisnici prisutne su također prijetnje smrću, diskriminirajući jezik i uvrede usmjerene na pojedince i novinare, a naročito na novinarke."³² Podaci iz ovog monitoringa ukazuju na trend govora mržnje, izrazito usmjerenog prema grupama (kao što su migranti), koji sadrži ozbiljne elemente sigurnosnih prijetnji. No, bitan faktor su akteri koji u javnom prostoru iznose takve vrste govora mržnje. Monitoring je pokazao da se u većini slučajeva radi o političarima, zatim javnim osobama i, na kraju, o organizovanim online medijima (koji ne prenose već stvaraju sadržaje temeljene na govoru mržnje).

31. Sokol, Anida. (2020). Govor mržnje u medijima i sadržaj koji generiraju korisnici: Bosna i Hercegovina

32. Ibid.

Preventivne i ex-post akcije za borbu protiv mržnje i dezinformativnih narativa

Procesuiranje govora mržnje u BiH je vrlo ograničeno. Krivični postupci su rijetki i najčešće se odnose na krivična djela koja su propisana u svim krivičnim zakonima u BiH: izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdor i netrpeljivost. Zabilježeno je nešto više slučajeva govora mržnje koji je zabranjen Izbornim zakonom BiH, ali ni u ovim postupcima zbog proceduralnih grešaka sankcije nisu izrečene i djelo nije pravno kvalifikovano kao govor mržnje. Prekršajni postupci su, također, rijetki, a prema dostupnim podacima oko 80% prijavljenih incidenata mržnje ostaje u fazi prijave, odnosno nema daljnjeg procesuiranja.³³

U drugim slučajevima izricane su sankcije za govor mržnje u okviru radnog odnosa (ono što posebno brine je to što govor mržnje dolazi od osoba zaposlenih u državnoj službi i sektoru sigurnosti) kao npr:

- *za napad na novinara Eldina Hadžovića napadač V.H, pripadnik Oružanih snaga BiH, je disciplinski kažnjen*
- *za prijetnje, napade i govor mržnje usmjeren prema novinarki Zinaidi Đelilović A.Č, uposlenik Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, kažnjen je tromjesečnim smanjenjem plaće za 15%*

Monitoring, također, daje pregled odgovora na registrovane slučajeve govora mržnje. Od 100 registrovanih slučajeva govora mržnje samo su tri prijavljena i obrađena. No, i u tim slučajevima zbog proceduralnih grešaka dva su poništena, dok je jedan prijavljen samoregulatornom tijelu koje ne može donositi pravno obavezujuće odluke. To pokazuje krhkost regulatornih i pravnih odgovora na rastući trend govora mržnje. Istovremeno, političari, javne osobe ili predstavnici institucija ništa ne poduzimaju da osude i spriječe takve narative.

Kako je već istaknuto, samoregulatorno tijelo sprovodi postupke u kojima se utvrđuje prisustvo govora mržnje u bh. medijima, ali je opseg njihovih preporuka ograničen jer nisu pravno obavezujuće. Iako je samoregulatorna politika važna u ovoj oblasti, valja istaći da u sadašnjim okolnostima jednostavno nije dovoljna. Vijeće za štampu i online medije u BiH sprovodi kampanju „STOP! Govor mržnje“ od 2020. godine s ciljem zaštite slobode izražavanja i sprečavanja govora mržnje na internetu. Oni prate, upozoravaju i uklanjaju komentare na internetskim medijima koji sadrže i potiču na govor mržnje. U okviru ove inicijative neki online mediji su uveli alate za suzbijanje govora mržnje koji su u vezi sa komentarima na njihovim internetskim stranicama. Primjer je popularni portal Klix.ba koji je uveo pravila komentarisanja koja, između ostalog, dopuštaju komentarisanje isključivo registrovanim korisnicima, zahtijevaju suzdržavanje od uvreda, psovki i vulgarnog izražavanja. U sklopu ove kampanje do završetka ovog teksta prijavljeno je 1.405.614 komentara zbog govora mržnje, uklonjeno je 2.286.937 komentara i blokirano 31.548 korisnika.

Kad je riječ o dobroj vaninstitucionalnoj praksi u suzbijanju govora mržnje, BIRN Bosne i Hercegovine odnedavno ima bazu podataka „Mapiranje mržnje“³⁴ koja dokumentuje govor mržnje, diskriminatornu retoriku, poticanje mržnje te negiranje genocida i drugih ratnih zločina u BiH.

Na kraju, treba istaći važnost programa medijske pismenosti koji su ključni faktor u obrazovanju javnosti. Sprovedeni su i sprovode se brojni programi koji bi dugoročno trebali unaprijediti način komunikacije. Također, trebali bi osloboditi online sferu percepcije nekažnjivosti i nekontrolisanog promovisanja govora mržnje.

33. Posljedice govora mržnje u BiH su svakodnevne, Mreža za izgradnju mira, 11.12.2021.

<https://www.mreza-mira.net/vijesti/clanci/posljedice-govora-mrznje-u-bih-su-svakodnevne/>

34. <https://mapiranjemrznje.detektor.ba/>

HATE
SPEECH

Zaključak

Kontekst u kojem se govor mržnje razvija i održava direktno oblikuje i oblike i sadržaj ove pojave u BiH. Duboko etnički podijeljeno društvo u kojem su mediji još uvijek polarizirani i svedeni na sredstvo promoviranja službenih narativa percipiraju se kao neprijatelji sistema i plodno su tlo za narative mržnje koji nisu ni pravno ni društveno sankcionisani. Činjenica da je ovaj monitoring pokazao i visok stepen govora mržnje zasnovanog na etničkoj pripadnosti, vjeri, politici i ratu 90-ih zapravo ukazuje da se bh. društvo nije odmaknulo od poslijeratnih narativa koji čine okosnicu političkih stranaka. Promotori govora mržnje su uglavnom političari u BiH, što je snažan dokaz da je medijski prostor i dalje otvoren za narative mržnje, bez adekvatne regulative i sistemskog rješenja.

Uspješna borba protiv govora mržnje zahtijeva uključenost svih aktera: zakonodavaca, medija, javnih ličnosti i javnosti. To zahtijeva usklađivanje zakonodavstva o medijima, offline i online, ali i promjenu uređivačke politike, ozbiljan pristup online medijima (počevši od transparentnosti njihovog vlasništva, autorstva) i, u konačnici, kontinuiran rad na medijskom opismenjavanju šire javnosti. Međutim, činjenica je da u BiH ne postoje sveobuhvatne strategije za suzbijanje govora mržnje. Strategija bi trebala uključivati bolju saradnju nadležnih institucija i samoregulatornog tijela, praćenje govora mržnje i uključivanje vlasti u kampanje protiv govora mržnje.

Vidljive su promjene u oblikovanju i širenju govora mržnje po drugim osnovama, osim etničke i manjinske pripadnosti (spol, vjera), kao što su npr. migranti i ljudi koji rade sa migrantima. To, također, znači promjenu smjera u stvaranju ovih narativa. Sada se govor mržnje vrlo često primjećuje u online sferi, promovira ga nove javne osobe – influenseri koji imaju značajan broj pratilaca na društvenim mrežama, a komentari na njihov sadržaj zapravo čine platformu za raspirivanje i širenje govora mržnje. Također, novi portali postaju središnji dio antimigrantskih narativa. Govor mržnje ne potiče od internetske javnosti, ali je prostor u kojem se govor mržnje, zahvaljujući anonimnosti, širokoj dostupnosti i nepostojanju regulative, rapidno stvara i širi. Upravo taj segment ga čini naročito opasnim. Valja podsjetiti da „ono što se dešava na mreži (online), ne ostaje na mreži (online).

Glasnogovornica UN-a za ljudska prava Liz Throssell je u januaru 2022. godine upozorila na porast govora mržnje u BiH i Srbiji, upozoravajući da bi to moglo potaknuti nasilje: „Neuspjeh da se spriječe i sankcionišu takva djela, koja potiču klimu ekstremne tjeskobe, straha i nesigurnosti u nekim zajednicama, glavna je prepreka izgradnji povjerenja i pomirenja.“³⁵

35. Schlein Lisa (2022). UN: Hate Speech in Bosnia Herzegovina and Serbia an Incitement to Violence, voanews.com. <https://www.voanews.com/a/un-hate-speech-in-bosnia-herzegovina-an-incitement-to-violence/6398285.html>

Svako demokratsko društvo treba prestati sa ovom praksom, bez obzira na to je li ona usmjerena prema etničkoj, rodnoj, migrantskoj zajednici ili pojedincima. To se posebno odnosi na nove demokratije sa teškom skorijom prošlošću, kao što je BiH. Također, treba naglasiti da govor mržnje u BiH nije izolovan slučaj. Mnogi pogrešno protumačeni, zloupotrijebljeni i zapostavljeni demokratski procesi i reforme rezultirali su iskrivljenim antidemokratskim vrijednostima koje su normalizovane, kao što je stalno oživljavanje umjesto suočavanja sa mržnjom među građanima. Uz veliki odljev kvalificiranog kadra drastično se smanjuje povjerenje u državne institucije, medije i ostvarivanje ljudskih prava, dok narativi koji su, u biti, netolerantni i uskraćuju slobode mnogim, stalno rastu.

Pod krinkom slobode izražavanja medijski prostor BiH pune prijetnje, vrijeđanja, ugrožavanje sigurnosti, izazivanje mržnje i dezinformacije. Odgovornost za kreirani sadržaj ne podrazumijeva neograničenu slobodu širenja lažnih vijesti, kleveta i poticanja na mržnju. Gdje počinje govor mržnje, prestaje sloboda govora. Sfera javnih medija je, dakle, bojno polje gdje govor mržnje može cvjetati, ali je isto tako mjesto gdje se može zaustaviti. Postavlja se pitanje hoće li se politike i predanost borbi protiv govora mržnje, s obzirom na složenost bosanskohercegovačkog konteksta, pretočiti iz načela u stvarne i sistemske radnje.

Literatura

Adilagić Rea (2019), Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina? Istraživanje o načinima izvještavanja medija o migrantima i izbjeglicama. Udruženje BH. Novinari. https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2019/02/od_viktimizacije_do_demonizacije_gdje_je_istina_BHN_feb_2019.pdf

Ahmetašević Nidžara, (2020) Bosnian media: killing migrant solidarity with hate speech. <https://www.media-diversity.org/bosnian-media-killing-migrant-solidarity-with-hate-speech/>

Borba protiv rastuće mržnje prema LGBTI osobama u Evropi. Odbor za ravnopravnost i nediskriminaciju u Parlamentarnoj skupštini Vijeća Evrope (2022). <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/Pdf/TextesProvi-soires/2021/20210921-RisingHateLGBTQ+-EN.pdf>

Vijeće Evrope (2019). Preporuka CM/Rec(2019)1 Odbora ministara državama članicama o sprečavanju i borbi protiv seksizma. <https://rm.coe.int/cm-rec-2019-1e-sexism/1680a217ca>

Cvjetičanin Tijana, editor (2020), Preko margine: Dezinformacije o marginaliziranim grupama u bh. medijima. Udruženje građana "Zašto ne". https://zastone.ba/app/uploads/2020/10/Preko-margine_Istra%C5%BEivanje.pdf

Dodik: Migrantska kriza mi sve više liči na proces kolonizacije, slobodnaevropa.ba, 2.11.2019. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30249463.html>

Dodik o presudi Mladiću: 'To je još jedan pokazatelj da je sud provodio selektivnu pravdu', 24sata.hr, 8.6.2021. <https://www.24sata.hr/news/dodik-o-presudi-mladicu-to-je-jos-jedan-pokazatelj-da-je-sud-provodio-selektivnu-pravdu-766831>

Evropska komisija (2021). Izvještaj o Bosni i Hercegovinu za 2021. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/bosnia-and-herzegovina-report-2021_en

Ferhatović Amila and Trlin Davor (2019.), Krivičnopравни aspekt govora mržnje kao zloupotreba prava na slobodu izražavanja, Sarajevo: Pregled, časopis za društvena pitanja, god. LX, br. 2.

G.M. Trojica migranta brutalno pretučena u Bihaću, policija smatra da je riječ o osveti, klix.ba, 10.2.2021. <https://www.klix.ba/vijesti/crna-hronika/trojica-migranta-brutalno-pretucena-u-bihacu-policija-smatra-da-je-rijec-o-osveti/210210069>

Evropska komisija (2021). Izvještaj o Bosni i Hercegovinu za 2021. <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2021/11/Pink-Report-2021.pdf>

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. Rezolucija Generalne skupštine UN-a 2106 (1965). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>

Klavirista FUAD, zanosni peder iz Maroka... Ooooo, da li se udao dosad?. Antimigrant.ba, 19.2.2021. <https://antimigrant.ba/arhiv-klavirista-fuad-zanosni-peder-iz-maroka-oooo-da-li-se-udao-dosad/>

Pekmez Irvin and Kulogija Nermina (2021). Smanjeno negiranje genocida u medijima i na Twitteru nakon Inzkove odluke. Detektor.ba. <https://detektor.ba/2021/08/03/smanjeno-negiranje-genocida-u-medijima-i-na-twitteru-nakon-inzkove-odluke/>

Posljedice govora mržnje u BiH su svakodnevne, Mreža za izgradnju mira, 11.12.2021. <https://www.mreza-mira.net/vijesti/clanci/posljedice-govora-mrznje-u-bih-su-svakodnevne/>

Poznata ljubiteljica "Ljudi u pokretu" Nidžara Ahmetašević uhapšena zbog narušavanja javnog reda i mira omalovažavanjem ovlaštenog lica. Antimigrant.ba, 6.3.2021. <https://antimigrant.ba/poznata-ljubiteljica-ljudi-u-pokretu-nidzara-ahmetasevic-uhapsena-zbog-narusavanja-javnog-reda-i-mira-omalovazavanjem-ovlaste-nog-lica/>

Prlić, Lana. Facebook profile. <https://www.facebook.com/prlic.sdp>

Podaci za 2020: Migranti u Sarajevu počinili 115 krivičnih djela, četiri ubistva i pet pokušaja, nap.ba, 1.3.2021. <https://nap.ba/news/76651>

Presuda Mladiću je sramna, neće doprineti pomirenju u BiH, kurir.rs, 15.06.2021. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3709263/predsednik-ops-tine-srebrenica-mladen-grujicic-presuda-mladicu-je-sramna-neze-doprineti-pomirenju-u-bih>

Preporuka 1277 – Migranti, etničke manjine i mediji. Vijeće Evrope (1995). <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15311&lang=en>

Schlein, Lisa. (2022). UN: Govor mržnje u Bosni i Hercegovini i Srbiji poticanje na nasilje. Voanews.com. <https://www.voanews.com/a/un-hate-speech-in-bosnia-herzegovina-an-incitement-to-violence/6398285.html>

Starlet-novinarka Burdžović promovira Marjanovićeve cirkuske tačke!. Ekran.ba, 19.2.2022. <http://ekran.ba/?p=11564>

Sokol, Anida. (2020). Hate Narratives in the Media and User-generated Content: Bosnia and Herzegovina. SEENPM. Mirovni institut. Mediacentar Sarajevo. <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2020/12/Resilience-research-publication-2-BiH-English.pdf>

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (2015). Preporuka opće politike br.15 o suzbijanju govora mržnje. <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>

Internetska stranica: <https://mapiranjemrznje.detektor.ba/>

MONITORING IZVJEŠTAJ
O GOVORU MRŽNJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Funded by
the European Union

The Balkan Trust
for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

